

Deanimacija: mape i portreti života kao takvog¹

Uzmite život u svoje ruke! SimLife, genetička igraonica vam dopušta da iz osnova izgradite ekosisteme i date život stvorenjima iz svoje mašte... Na vama je da spasite vrste sa liste ugroženih! Dajte život različitim vrstama u *Biološkoj laboratoriji* i prilagodite njihov izgled uz pomoć programa za uređivanje ikonica.

(oglas u *Sajens njuz* 142, 20, [14. novembar 1992]: 322)

Kreaciona nauka

Viručnik za korišćenje Maksisove kompjuterske igrice *SimLife* počinje rečima predsedavajućeg Vrhovnog suda, Olivera Vendela Holmsa (Oliver Wendell Holmes): »Čitav život je eksperiment.«² Osnovna pravna pouka je ujedno i osnova ovog poglavlja o karikaturalnom portretisanju i kartografiji »života kao takvog«. Usmeravam se na oglašavačku, šaljivu i igračku dimenziju genetičkog portretisanja i mapiranja. Glavni koreni tih savremenih praksi su u geometrijskim matricama specijalizacije i individuacije konstruisanim na početku modernog doba u Evropi. Matrice su se pojavile iz instrumentalnih, epistemoloških i estetskih izuma perspektivizma i postale naglašene u narativnom vremenu koje se naziva renesansa. »Perspektivizam zamišlja svet kao »svevideće oko« individue. U prvi plan stavlja optiku kao nauku i sposobnost individue da ono što

¹ Posebno zahvaljujem Sari Frenklin (Sarah Franklin), Helen Votson-Viren (Hellen Watson-Verran), Kerolin Džons (Caroline Jones) i Brunu Laturu (Bruno Latour). Integralna verzija teksta pojavljuje se u mojoj knjizi *Modest_Witnes@Second_Millennium. Female-Man@_Meets_OncoMouse™*, New York, Routledge, 1996. [Tekst Donna Haraway, »Deanimations: Maps and Portraits of Life Itself« preuzet iz *Hibridity and its Discontents – Politics, Science, Culture*, ur. Avtar Brah i Annie E. Coombes, Routledge, London 2000.]

² Michael Bremer, *SimLife User Manual*, Orinda, Cal., Maxis, Bremer 1992, 9.

vidi reprezentuje u određenom smislu »istinito« u poređenju sa nametnutim istinama mitologije ili religije.³ Perspektivizam uključuje tipove tropa koje teško priznaju oni koji ih primenjuju. Htela bih da *iskopam* glavne korene specijalizacije i individuacije da bih videla kako karbon-silicijumsko meso tehnonaučnih tela na kraju drugog hrišćanskog milenijuma dobija svoje semiotičke nutritivne tragove.

U Maksisovim igricama, kao i u životu kao takvom, pravljenje mapa jeste pravljenje sveta. U otpornoj kartezijanskoj mreži konvencije sajberspacijalnosti, korisnici se u igricama podstiču da sebe vide kao naučnike u okviru narativa o istraživanju, stvaranju, otkrivanju, imaginiaciji i intervenciji. Učenje praksi beleženja podataka, eksperimentalnih protokola i osmišljavanja sveta, neopaženo je postalo deo normalizacije subjekta u tehnonauci. Kartografske prakse nas uče da stvaramo projekcije koje osmišljavaju svetove na određeni način i u različite svrhe.

Maksisove igrice pozivaju na čitanje što se izjednačava sa hrišćanskim tumačenjem kreacionističkih diskursa u Postanju. *SimEarth Biblija* je naziv priručnika o strategiji igrice. U biblijskom uvodu čitaocu se kaže da je *SimEarth* »laboratorija na disku za radoznale ljude koji hoće da eksperimentišu«.⁴ Autor je iskreni hrišćanin u svojim teističkim verovanjima o evoluciji, ali sama igrica i priručnik o strategiji duboko su upleteni u mrežu judeohrišćanskog mimezisa – odnosno, hrišćansku istoriju spasenja – čak i u potpuno sekularnim interpretacijama. To je slučaj i sa perspektivizmom koji je bio kritičan prema zapadnoj i renesansnoj ranomodernoj umetnosti i pravljenju mapa, što je omogućila judeohrišćanska tačka gledanja. Šta je ta »tačka gledanja« bila pre nego što je implozija biologije i informatike, nakon saterivanja u narativno i materijalno prostorvreme, postala »tačka gledanja«. Tačka gledanja je sajberprostorna verzija sekularizovane optičke prakse kreacione nauke.

U uvaženoj kreacionoj nauci nije reč o suprotstavljanju biološkoj evoluciji ili zastupanju specifično božanske kreacije. Kreaciona nauka u Maksisovim igricama, kao i u velikom delu savremene tehnonauke, uključujući molekularnu biologiju, genetski inženjering i biotehnolo-

3 David Harvey, *The Condition of Postmodernity*, Basil Blackwell, Oxford 1989, 245.

4 Johnny L. Wilson, *The SimEarth Bible*, McGraw Hill, Berkeley 1989, xviii.

giju, na presudan način predstavlja ono najnovije u vodećoj nauci. Sekularni kreacionizam prisutan je u narativima, tehnologijama, epistemologijama, kontroverzama, subjekatskim pozicijama i strepnjama. «Dajte život različitim vrstama u *Biološkoj laboratoriji* i prilagodite njihov izgled uz pomoć programa za uređivanje ikonica«, nagovara *SimLife* oglas. To je jedna vrsta igrice bojenja i oslikavanja koja ispunjava galerije portreta u sajberodoslovima života kao takvog. U skladu s tim duhom, narativni softver svog teksta nazvala sam »Sim renesansa«. Mene zanimaju zvanične verzije naučnog kreacionizma u živim svetovima posle implozije biologije i informatike.

U istraživanju ovih perspektivnih tehnologija moja tačka gledanja je tačka glavnog aktera i tačka porekla u drami života kao takvog – gen. Ta iskušnost zadaje mi zanimljivu glavobolju za koju krivim bogoliku perspektivu bilo kog samosvrhovitog entiteta. Gen je tema portreta i mapa života kao takvog u konačnoj narativnoj tehnologiji koja odgovara kraju drugog milenijuma. Sociobiolog Ričard Dokins (Richard Dawkins), koji je bio inspiracija kreatorima Maksisovih igrica, objasnio je da je telo samo način na koji gen sam sebe kopira da bi, u određenom smislu, posmatrao sliku samog sebe. »Evolucija je spoljašnja i vidljiva manifestacija diferencijalnog preživljavanja alternativnih replikatora. Geni su replikatori; organizmi i grupe organizama... vozila su u kojima replikatori putuju.«⁵ Puko živo meso je derivativ; gen je alfa i omega sekularnog spasenja drame života kao takvog. Suočenu s ovim jedva sekularnim hrišćanskim platonizmom, obuzima me radoznalost u vezi s područjima gde živi subjekt postaje ne-mrtva stvar.

Život kao takav

Sledeći pravila igre, mutiram termin Sare Frenklin (Sarah Franklin) »život kao takav«. ⁶ Instrumentalizacija života odvija se kroz kulturne

5 Richard Dawkins, *The Extended Phenotype*, Oxford University Press, London 1982, str. 82. O genu kao sakralizovanom objektu u američkoj kulturi, videti u Dorothy Nelkin i M. Susan Lindee, *The DNA Mistique*, New York, Freeman, 1995, str. 38-57.

6 Sarah Franklin, »The Life Itself«, 9. jun 1993, Center for Cultural Values, Lancaster University. Videti takođe, Sarah Franklin »Life«, u *Encyclopedia of Biotechnics*, New York, Macmillan, u najavi, i »Romancing the Helix«, u *Romance Revisited*, prir. L. Pearce i J. Stacey, Falmer Press, London 1995, 63-67.

prakse – društveno-političke, epistemološke i tehničke. Pod uticajem Fukoa i njegovog pisanja o biomoći i istoriji koncepta života kao takvog, Sara Frenklin analizira kako priroda postaje biologija koja postaje genetika, a celina biva instrumentalizovana u pojedinačnim formama.⁷ »Život, materijalizovan u informaciji i označen genom, istiskuje »prirodu« superiorno otelovljenu i označenu staromodnim organizmima. S tačke gledanja gena, samoumnožavajućeg samopokretača, »celina nije skup delova (nego) delovi stoje za celinu«. ⁸ Pre je reč o tome da geni stvarno uopšte nisu *delovi* organskih i sintetičkih baza podataka koje su telo života kao takvog. Postoji druga vrsta stvari, stvari-po-sebi, gde se ne može potvrditi nijedan trop. Genom, totalitet gena u jednom organizmu, nije celina u tradicionalnom »prirodnom« smislu, već skupina entiteta koji su samosvrhoviti i koji su samoreferencijalni. U skladu s ovim stanovištem, geni su stvari-po-sebi izvan živih ekonomija upotrebe tropa. Biti izvan ekonomije upotrebe tropa, znači biti izvan konačnosti, smrtnosti i razlike, biti u području čistog bića, biti Jedno, gde je reč ona sama.

U igri života kao takvog »na vama je da vlastitu vrstu spasete sa liste ugroženih vrsta!«. Ali fetišizam nikada nije bio zabavniji nego sad kad je prisutna proliferacija ne-mrtvih supstituta i surogata. No fetišizam nema samo jednu boju. Priroda, koja je poznata i ponovo napravljena kao Život kroz kulturne prakse shvaćene kao tehnike unutar specifičnih vlasničkih kruženja, od ključnog je značaja za isprepletani argument koji zastupamo Sara Frenklin i ja. Nadam se da bi Marks priznao svoje nezakonite kćerke koje u tekućoj komediji epistemofilije samo podražavaju svog navodnog oca u uterivanju ne-mrtvih stvari u njihovu živu matricu. Marks nas je, svakako, podučio o fetišizmu robe. Fetišizam robe je specifična vrsta materijalizacije istorijskih ljudskih interakcija, kako međusobnih tako i onih sa nemirnim mnoštvom neljudskog, što se u zapadnim konvencijama naziva priroda. U kruženju roba unutar kapitalizma te interakcije se pojavljuju u formi stvari, a pogrešno se tumače kao stvari. Geni kao robne marke ne samo da isti-

7 Michel Foucault, *The Order of Things* (prev. dela: *Les mots et les choses*), New York, Pantheon, 1971; i Michel Foucault, *Histoire de la sexualité. 1, La volonté de savoir*. Barbara Duden, *Disembodying Women*, Cambridge, Mass, Harvard University Press, 1993.

8 Sarah Franklin, »Romancing the Helix«, u *Romance Revisited*, prir. L. Pearce i J. Stacey, London, Falmer Press, 1995, 67.

skuju organizme nego i ljude i različite vrste ne-ljudskog, kao pokretači živosti (*liveliness*). Možete pitati bilo kog pobornika biodiverziteta da li su geni u današnje vreme izvor »vrednosti« i struktura fetišizma robe će se odmah razjasniti.

Fetišizam mape

Mene, međutim, zanima drugi, prikriveni aspekt materijalizacije koji preobražava materijalnu, kontingentnu, ljudsku i ne-ljudsku živost u mape života kao takvog, a onda mapu i njene materijalizovane entitete pogrešno shvata kao umišljen, nedoslovan svet. Zanimaju me one vrste fetišizma koje se vezuju uz reči bez tropa, doslovne svetove, gene kao samosvrhovite entitete. Geografske mape su otelovljenje mnogih vidova istorijskih praksi između specifičnih ljudskih i ne-ljudskih bića. Te prakse konstituišu prostorvremenske svetove; to će reći, mape su, s jedne strane, instrumenti, a s druge, označitelji prostornosti.

Geografske mape mogu, ali ne moraju biti fetiši u tom smislu da se pojavljuju kao netropične, nemetaforične reprezentacije prethodno postojećih »stvarnih« svojstava sveta koja strpljivo čekaju da otpočne zaplet. Pre će biti da su mape modeli sveta oblikovani kroz specifične prakse intervenisanja i načina života i za njih.

Na grčkom jeziku, *tropos* je obrt ili odstupanje; trop označava nedoslovno svojstvo bića ili jezika. Fetiš – kao »supstituti«, odnosno, tropi određene vrste – proizvode karakteristične »greške«; tropi zaklanjaju kako svoju vlastitu konstitutivnu tropičnu prirodu tako i tropičnu prirodu svetova. Fetiš čine doslovnim i na taj način indukuju elementarni materijal i kognitivnu grešku. Fetiš čine da stvari izgledaju jasno i kontrolisano. Kada su nauka i tehnika u pitanju, čini se da je reč o tačnosti, nepristrasnosti, veri, vremenu i novcu da se posao nastavi, a ne o materijalno-semiotičkoj upotrebi tropa i, u tom smislu, izgradnji određene vrste svetova radije nego neke druge. Čini se da su fetišizovane mape u vezi sa stvarima-u-sebi; nefetišizovane mape pokazuju kartografije borbe,⁹ ili, još šire, kartografije ne-nevinih praksi, gde ne mora uvek sve da bude borba.

9 Chandra Talpade Mohanty, »Chartographies of Struggle«, u *Third World Women and the Politics of Feminism*, prir. C. Mohanty, A. Russo – L. Torres, University Press, Bloomington Indiana 1991.

Istorija kartografije može ličiti na istoriju nauke i tehnike bez upotrebe figura, ali ne na istoriju »upotrebe tropa« u smislu svetova koji skreću i mutiraju kroz materijalne kulturne prakse gde nisu svi akteri ljudska bića. Može izgledati da je tačnost pitanje tehnike i da nema nikakve veze sa inherentno ne-doslovnim tropima. Čini se da je takav »stvarni« svet koji prethodi praksama i diskursima samo spremište živahnih aktivnosti ljudskog i ne-ljudskog. Spacijalizacija koja se nikada ne završava, proces u kojem se nazire moć, a pokreću ga šareno ukrašena bića, može se fetišizovati kao niz mapa čije mreže na netropičan način pozicioniraju prirodno ograničena tela (zemlje, ljude, resurse – i gene) u okvire »apsolutnih« dimenzija vremena i prostora. Mape su fetiši dokle god omogućuju specifičnu vrstu greške koja proces preokreće u netropične, stvarne, doslovne stvari u kontekstima.

Ljudi koji rade s mapama kao sa fetišima ne shvataju da trope upotrebljavaju na specifičan način. »Greška« ima moćne učinke na formiranje subjekata i objekata. Ti ljudi bi mogli dobro da znaju da je pravljenje mapa od suštinske važnosti za ograničene entitete (zemlju, minerale, stanovništvo itd.) i ponovo ih oboje radi daljeg istraživanja, specifikacije, prodaje, ugovaranja, zaštite ili upravljanja. Ove prakse se mogu shvatiti kao potencijalno kontroverzne i pune želja i ciljeva, ali same mape izgledaju kao pouzdan temelj, oslobođen upotrebe tropa, zagarantovan čistotom brojeva i kvantifikatora, izvan čežnje i zamucivanja. Moglo bi se shvatiti da se pitanja »vrednosti«, odnosno tropa, odnose na odluku da se nauči kako napraviti određenu vrstu mapa i uticati na cilj za koji se karte prave. Ali samo pravljenje mapa i same mape, nastaniće semiotičko polje kao poletni fizičari »kulturu bez kulture«,¹⁰ svet ne-tropičnog, prostor jasnosti i nezagađene referencijalnosti, kraljevstvo racionalnosti. Ta vrsta jasnosti i referencijalnosti je božji trik. U okviru božjeg trika, mape mogu biti samo bolje ili lošije, tačne ili netačne; ali *one same* ne mogu biti instrumenti za upotrebu tropa ili njihovo taloženje. S tačke gledanja fetišista, mape – i naučni predmeti uopšte – čisto su tehnički i reprezentativni, ukorenjeni u procesima otkrivanja i netropičnog imenovanja, potencijalno oslobođeni pristrasnosti. Oni bi kazali: »Naučne mape ne mogu biti fetiši;

10 Sharon Traweek, *Beamtimes and Lifetimes*, Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1988, 62.

fetišu su za primitivce i perverznjake. Ljudi nauke posvećeni su jasnosti; oni nisu fetišisti zaglibljeni u grešci. Moja mapa gena je ne-tropična reprezentacija stvarnosti, odnosno, samih gena.« To je struktura poricanja u tehnonaučnom fetišizmu.¹¹

Na taj način funkcioniše greška. Fetišisti verovatno na najgori način – poričući poricanje, uvek iznova izbegavajući tropičnost – i nesvesno – tkivo celokupnog znanja, na pogrešnom mestu prepoznaju »grešku«. Naučni fetišisti, kao što je poznato, grešku smeštaju u nesvodivo tropična područja »kulture«, gde žive primitivci, perverznjaci i drugi nestručni ljudi, umesto u konstitutivnu nesposobnost fetišista da prepoznaju trop koji poriče svoj vlastiti status kao figuru. Po mom mišljenju, kontingentnost, konačnost i razlika – ali ne i »greška« – karakteristični su za nepopravljivo tropičnu, sekularnu živost. Greška i poricanje sadržani su u uvaženoj doslovnosti. Greška je deo doslovnosti »života kao takvog« pre nego neodbranljivog krivudanja živosti i svetovnih tela-u-nastajanju. Život kao takav je psihički, kognitivni i materijalni teren fetišizma. Nasuprot tome, živost je otvorena za mogućnost situiranih znanja, uključujući naučno-tehnička znanja.

Korporealizacija i genetski fetišizam

Mapiranje gena je posebna vrsta specijalizacije tela, možda je bolje nazvati je »korporealizacija«. Ako je fetišizam robe jedna vrsta pogrešnog samoidentiteta, endemska pojava u akumulaciji kapitala, a liberalizacija kategorija jedan vid samo-nevidljivog kruženja skleroze u važnim oblastima naučne epistemologije, koji vid fetišizma je osoben za istoriju korporealizacije u materijalnim i mitskim vremenima Života kao takvog? Cilj ovog pitanja jeste da iščeprka kako relacije i prakse

11 V. Helen Watson-Verran, »Re-negotiating What's Natural«, *Society for Social Studies of Science*, New Orleans, 12–15. oktobar 1994 – u vezi s analizom na koji način i prihvaćeni i odbaćeni tropi funkcionišu u okviru sistema znanja koje su razvili Evropljani i Aboridžini u Australiji u sporovima oko svojine nad zemljom. Komunikacija u praktičnim okolnostima u kojima se nazire moć čini kodifikaciju, situiranje i mobilizaciju kategorija eksplicitnim za sve strane, menjajući sve i svakog u tom procesu, uključujući same kategorije. Ta vrsta artikulacije podrazumeva fetišizam – ništa neće biti samoidentično. Mape i činjenice se ispostavljaju tropičnim do srži i *zbog toga* delom saznajnih praksi. Ova analiza važna je za razumevanje proizvodnje znanja uopšte, uključujući prirodne nauke.

bivaju pogrešno shvaćene kao netropične – stvari-po-sebi na načine koji nešto znače za živost ljudskog i ne-ljudskog.

Da bismo razvrstali analogije i disanalogije, vratimo se nakratko fetišizmu robe. Mađarski marksistički filozof Đerđ Lukač je ovu vrstu materijalizacije definisao na sledeći način: »U njenoj je osnovi da odnos između ljudi poprima karakter stvari i na taj način postiže »fantomsku objektivnost«, autonomiju koja izgleda tako strogo racionalno i sveobuhvatno da briše svaki trag svoje fundamentalne prirode: odnos između ljudi.«¹² Marks je definisao fetišizam robe kao »objektivnu pojavu društvenih karakteristika rada«. ¹³ Korporealizacija se, međutim, ne može svesti na kapitalizaciju ili komodifikaciju.

Korporealizaciju određujem kao ukrštanje ljudskog i ne-ljudskog u raspodeljenom, heterogenom radnom procesu tehnonauke. Ne-ljudsko je kako ono što su napravila ljudska bića, odnosno mašine i druga oruđa, tako i ono što se dogodilo nezavisno od ljudske manufakture. Proces rada rezultirao je specifičnim materijalno-semiotičkim telima – ili prirodnotehničkim predmetima znanja i praksi – poput ćelija, molekula, gena, organizama, virusa i ekosistema. Proces rada od ljudskih bića pravi osobenu vrstu subjekata koji se nazivaju naučnici. Tela su »stvarna« i ništa u vezi sa korporealizacijom nije »samo« fikcija. Ali korporealizacija je tropična i istorijski specifična u svakom sloju svog tkiva.

Ćelijski organizmi i geni nisu »otkriveni« u vulgarno realističkom smislu; ali nisu ni izmišljeni. Tehnonaučna tela poput biomedicinskih organizama jesu čvorišta koja se zamrzavaju pred interakcijama kada svi akteri nisu ljudska bića, nisu samoidentični, nisu »mi«. Svet se oblikuje na specifičan način i ne može se oblikovati na bilo koji način; korporealizacija je kontingentna, fizička, tropična, istorijska i interaktivna. Korporealizacija uključuje institucije, narative, zakonodavne strukture, ljudski rad izdiferenciran kroz moć i mnoge druge stvari. Procesi »unutar« tela su, kao kaskade akcija koje konstituišu organizam ili konstituišu igru gena i drugih entiteta koji čine ćeliju – interak-

12 George Lukács, *History and Class Consciousness*, (originalni naslov: *Geschichte und Klassenbewußtsein*, prev. Rodney Livingstone), Cambridge, Mass MIT Press, 1971, str. 83.

13 Karl Marx, *Capital (Das Kapital)*, tom I, prev. Ben Fowkes, Random House, New York 1976, 176.

cije, a ne zamrznute stvari. Svet poput »gena« specifikuje mnogolike nizove interakcija između ljudskog i ne-ljudskog u istorijski kontingentnom, praktičnom radu koji proizvodi znanja. Gen nije stvar, još manje »glavni molekul« ili samosadržani kod; naprotiv, »gen« označava čvorište istrajnog delovanja gde se susreće mnogo učesnika, ljudskih i ne-ljudskih.

Fetišizam robe je definisan tako da su samo ljudska bića stvarni akteri čije je društveno odnošenje prikriveno u formi materijalizovane robe. Kad je reč o »korporealnom fetišizmu«, međutim, ili specifičnije, genskom fetišizmu, u pitanju je pogrešno shvatanje *heterogenog* odnošenja kao učvršćene, naizgled objektivne stvari. Stoga su »objektivnost«, kako je definiše Sandra Harding¹⁴ (Sandra Harding), i situirano znanje, kako ga definišem ja, izgubljeni u pseudoobjektivnosti genskog fetišizma ili u bilo kojoj vrsti korporealnog fetišizma koji poriče aktivnost i rad neophodan da bi se tehnonaučna materijalno-semiotička tela održala u svetu. Gen kao fetiš jeste fantomski objekt poput robe i za razliku od nje. Genski fetišizam uključuje »zaboravljanje« da su tela čvorišta u interakciji mreža, zaboravljanje tropičnog svojstva svih naučnih znanja. Moje tvrđenje o situiranom znanju i genskom fetišizmu i samo može postati učvršćeno i dogmatsko, može naizgled opstati po sebi i za sebe, izvan artikulacija koje ga čine smislenim. Drugim rečima, kada se izostavi ono što odstupa i zapinje, filozofski proces je isto toliko fetišistički koliko i redukcionistički. I naučnici, kao i oni koji to nisu, mogu biti genski fetišisti; a američka kultura unutar i izvan laboratorija puna je znakova fetišizma, ali i otpora tom fetišizmu.

Uz malu pomoć Marksa (Karl Marx), Frojda i Vajtheda (Alfred North Whitehead), dopustite da sa prethodnih stranica brzo pređem na ono što je do sada ostalo nerazrešeno; naime, na preplitanje tri niti – ekonomske, psihoanalitičke i filozofske – u genskom fetišizmu koji korporealizuje »život kao takav« preko simptomatskih praksi u molekularnoj genetici i biotehnologiji, na primer, u Projektu ljudskog genoma (medicini), biodiverzitetskoj perspektivi gena (ekologija i industrija), transgenici (poljoprivreda i farmacija). Ne mislim da naučnici ili neki drugi ljudi u ovim oblastima nužno praktikuju genski fetišizam. Nema potrebe da korporealizacija bude fetišizovana, nema potrebe da

14 Sandra Harding, *Whose Science? Whose Knowledge*, Cornell University Press, Ithaca 1991.

nastani kulturu bez kulture niti prirodu bez prirode. U rasprostranjenim epistemološkim, kulturnim, psihološkim i ekonomsko-političkim uslovima, međutim, fetišizam je uobičajeni sindrom u tehnonaučnim praksama.

Potrebno je malo mašte da bi se ušlo u trag fetišizmu robe u transnacionalnom cirkulisanju tržišta gde su geni, te zlatne makromolekularne stvari-po-sebi od 24 karata, izgleda same sebi izvor vrednosti. Ova vrsta genskog fetišizma počiva na poricanju svih prirodnodruštvenih artikulacija i posredničkih odnosa između istraživača, farmera, radnika u fabrici, pacijenata, onih koji odlučuju u politici, molekula, modela organizama, mašina, šuma, semena, finansijskih instrumenata, kompjutera i mnogo čega drugog što od gena stvara materijalno-semiotičko biće. Nema ničeg izuzetnog u genetskom fetišizmu robe gde usmerenost na područje razmene prikriva područje proizvodnje. Jedini amandman koji stavljam Marksu jeste da se isto tako seti i ne-ljudskih aktera.¹⁵ Gen je objektiviziran u svim svojim prirodnodruštvenim (jedna reč) artikulacijama i preko njih; i nema ničeg lošeg u tome. Takva objektivacija je građa stvarnih svetova. Gen je, međutim, fetišizovan onda kada izgleda da je sam sebi izvor vrednosti; a ta vrsta fetiš-objekata jeste građa kompleksnih grešaka, poricanja i odricanja.¹⁶

15 Videti Michael Flower i Deborah Heath, »Anatomo-Politics: Mapping the Human Genom Project«, *Culture, Medicine, Psychiatry* 17, 1993, 17–41 – za semiotičko-materijalne pregovore koji učvršćuju »konsenzus DNK sekvenciranja« kojim je otpočeo ljudski genom.

16 Reč »fetiš« ukorenjena je u i Marksu i Frojdu zajedničkoj grešci i poricanju kolonijalnog i rasnog tipa, gde su »Zapadnjaci« pretpostavili da su prvobitni ljudi pogrešno shvatili objekte kao realno otelovljenje ili prebivalište duha i moći. Fetišizam je bio, tvrdili su ti racionalni posmatrači, jedna vrsta izmeštene konkretnosti i zavisio je od slabe moći prvobitnih ljudi da apstraktno misle i njihovih prvobitnih formi religijskih ubedenja. »Primitivni« fetiši odnosili su se na »magijsko mišljenje«; odnosno, ticali su se potentnosti želja, gde je želja pogrešno shvaćena kao prisustvo sopstvenog referenta. Antropolozi su odbacili ovu doktrinu fetišizma, ali su racionalizacije, davanje konotacija nerazvijenom, iracionalnom i patološkom, još prisutne u mnogim oblastima. Ironija doktrine »primitivnih« fetiša u tome je što, ako se prati Vajthedovo objašnjenje »zablude o pogrešno lociranoj konkretnosti« što dolazi iz verovanja u jednostavnu lokaciju, u pred-postojeće objekte van odnosa i bez posmatrača, i metafiziku supstancije sa primarnim i sekundarnim svojstvima, onda su deca naučne revolucije prvi, a možda i jedini ozbiljni fetišisti sveta, čije su najčudnovatije apstrakcije shvaćene kao sama realnost. Videti Whitehead, *Science and the Modern World*, Mentor, New York 1948, prvi put obj. 1925, 41–56.

Najsnažniji argument koji treba da pružim jeste da u genskom fetišizmu postoji psihoanalitičko svojstvo, bar u kulturološkom, ako ne u ličnom psihodinamičkom smislu; ali na to me primorava dokaz. Prema Frojdu, fetiš je objekat ili deo tela upotrebljen da bi se postiglo libidinalno zadovoljstvo. U klasičnoj psihoanalitičkoj priči o strahu od kastracije u razvoju muškog subjekta, fetišizam se tiče specifične vrste balansiranja između znanja i verovanja. Fetišista-u-nastajanju koji, da bi zaplet funkcionisao, mora biti dečak, u ključnom momentu spazi da majka nema penis, ali ne može da se suoči s tom činjenicom zbog užasnog nadolazećeg straha pred mogućnošću da i sam bude kastriran. Dečak ima tri mogućnosti – da postane homoseksualac i da nema nikakve veze sa zastrašujućim kastriranim bićem koje se naziva žena, da prevaziđe celu stvar na preporučeni edipovski način, ili da obezbedi upotrebljivu zamenu za penis (fetiš) koja zauzima to mesto kao objekt libidinalne želje. Fetišisti i znaju i ne znaju da fetiš nije ono što bi morao biti da bi se suzbila anksioznost zbog svekastrirajućeg subjekta.

Prema Frojdu, zamena za penis je objektivacija svojstvena procesu poricanja majčine (stvarne) kastracije. Fetiš je odbrambena strategija. »Recimo to jednostavno: fetiš je supstitut za falus žene (majke) u šta je dečak nekada verovao i što ne želi da napusti – znamo i zašto.«¹⁷ Ili, kao što kaže Lora Malvi (Laura Mulvey): »Fetišizam, opšte uzevši, podrazumeva pripisivanje samodovoljnosti i autonomnih moći objektu koji je očigledno dobijen od »muškarca«[...] Fetiš je, međutim, ophrvan krhkošću mehanizama koji ga održavaju [...] Znanje nezamenljivo lebdi na krilima svesti.«¹⁸ Fetišista nije psihotičan; on zna da je njegov surogat upravo to. On se ipak jednako investira u svoj moćni objekat. Fetišista, svestan da ima supstitut, još veruje u svoju potentnost i doživljava je; on je zarobljen realnim učinkom koji proizvodi slika koja i sama podražava njegov strah i želju.

Budući da se tehnonauka, osim ostalog, tiče priča, Frojdovo objašnjenje fetišizma osvetljava jedan aspekt fiksacija i odricanja neophodnih za verovanje u »život kao takav«. Život kao takav zavisi od uklanja-

17 Sigmund Freud, »Fetishism« u *Sexuality and Psychology of Love*, prir. P. Reff, New York, Collier, 1963, 205, (Prvi put obj. 1927: »Fetischismus«, u: Freud, Sigmund, *Studienausgabe* Band III.)

18 Laura Mulvey, »Some Thoughts on Theories of Fetishism in the Context of Contemporary Culture«, *October* 65 (leto, 1993): 3-20, str. 7.

nja proizvodnih aparata i artikulišućih odnosa koji nadoknađuju sve objekte pažnje, uključujući gene; on se oslanja i na poricanje strahova i želja u tehnonauci. Čini se da je poricanje i uskraćivanje teško izbeći u formiranju subjekata uspešnih molekularnih genetičara kada se realnost mora sagledati kao ono što potkrepljuje specifične prakse intervenisanja ugrađenih u naučna znanja.

Čudan čin balansiranja verovanja i znanja, što je dijagnoza fetišizma, zajedno sa kaskadama mimetičkog kopiranja praksi koje prate fascinaciju slikama, očigledan je u biotehnološkim artefaktima – uključujući priručnike, reklame, editorijale, istraživačke izveštaje, nazive konferencija i drugo. Verovanje u samodovoljnost gena kao »glavnih molekula«, ili kao materijalne osnove života kao takvog, ili koda svih kodova, ne samo da opstaje, nego i preovlađuje u libidinalnom, instrumentalno-eksperimentalnom, eksplanatornom, književnom, ekonomskom i političkom ponašanju u smislu saznanja da geni nikada nisu sami, da su uvek deo interfakcijskog¹⁹ sistema. Taj sistem obuhvata, kao svoj minimum, proteinsku arhitekturu i enzime ćelija kao jedinice strukture i funkcije, a, takođe, i celokupan aparat proizvodnog znanja koji konkretizuje (objektivizira) interakcije i istorijski specifične forme »gena« i »genoma«. Ne postoji nešto poput neartikulisane informacije – u organizmima, kompjuterima, telefonskim linijama, jednačinama, ili bilo gde drugde. Kao što kaže biolog Ričard Levontin (Richard Lewontin): »Prvo, DNK nije samoreproduktivna, drugo, ona ništa ne pravi, i treće, ona ne determiniše organizme.«²⁰ To znanje, sasvim pravoverno u biologiji, činjenica je koja diskurs o »sebičnom genu« i »glavnom molekulu« čini simptomatičnim za nešto što je pogrešno na nivou onoga što bi se moglo nazvati »nesvesnim«.

No, ako se već pozivam na Frojdovu priču, potreban mi je čin balansiranja između znanja i verovanja, čin koji uključuje pretnju potentnosti i celovitosti u ključnim momentima formiranja subjekta. Da li genski fetišizam može biti tako konstruisan da uključi tu vrstu dinamike? Ostavljajući po strani individualnu psihoseksualnu dinamiku, usredsređujući se na društvenoistorijski predmet genetskog znanja, mislim da takvo jedno objašnjenje ima smisla, bar kao analogija.

19 interfacional, *enql.*, složenica koja označava interfejs u interakciji. – *Prim prev.*

20 Richard Lewontin »The Dream of the Human Genom«, *New York Review of Books*, 28. maj 1992: 3-40, str. 33.

Najpre, međutim, moram da preformulišem Frojdovo objašnjenje da bih tvrdila da je ono što je on mislio bilo tačno samo za posedovanje »falusa«, tog označitelja kreativne celovitosti i moći. Frojd je mislio da ga žene zaista nemaju; to je bila jednostavna činjenica s kojom fetišista nije mogao da se suoči. Oslanjam se na feminizam da bih insistirala na snažnijem objektivnom tvrđenju, naime, da su žene celovite, potentne i »nekastrirane«. Celovitost ovde označava unutrašnju artikulisanoost, nesvodivost na stvar-po-sebi u svetom, sekularnom ili psihoanalitičkom smislu. Frojd nije bio u pravu, čak i kada je na ispravan način tumačio mnoge simboličke strukture u uslovima u kojima dominiraju muškarci. Frojd i još nekolicina valjanih muškaraca (i žena) su, naposljetku, pobrkali penis i falus.

Moja ispravka je neophodna da bi se napravila analogija sa genskim fetišizmom. Organizmi su »celoviti« u specifičnom nemističnom smislu; to će reći, naime, organizmi su čvorišta u mrežama dinamičkih artikulacija. Ni organizmi ni ono što ih čini nisu stvari-po-sebi. Sveti ili sekularni, svi samosvrhoviti entiteti su odbrane, alibi, izgovori, supstituti – izmiču kompleksnosti materijalno-semiotičkih objektivacija i aparata telesne proizvodnje. U mojoj priči, genski fetišista »zna« da je DNK, ili život kao takav, surogat, ili, u najboljem slučaju, uprošćavanje koje se odmah degeneriše u lažnog idola. Supstitut, život kao takav, jeste odbrana za fetišistu koji je duboko investiran u obrt u odnosu na znanje o aktuelnoj kompleksnosti i uklopljenosti svih objekata, uključujući gene. Fetišista, na kraju, veruje u kôd svih kodova, u knjigu života, pa čak i u potragu za gralom. Samo donekle u šali, vidim molekularnog biologa fetišistu očaranog supstitutom za falus, pukim penisom nazvanim gen koji brani kukavičkog subjekta od suviše zastrašujućeg prizora upornih materijalno-semiotičkih artikulacija biološke realnosti, da ne pominjemo prizor šireg horizonta koji vodi u ono realno u tehnonauci. Možda je priznanje da »prvo, DNK nije samoreproduktivna, drugo, ona ništa ne pravi i treće, ona ne determiniše organizme«, suviše preteće za sva investiranja, libidinalna i druga, to što je danas u igri u materijalno-semiotičkim svetovima molekularne genetike. Fetišista, dakle, vidi gen po sebi u gelovima, razmazima i kompjuterskim ispisima u laboratoriji i »zaboravlja« prirodno-tehničke procese koji proizvode gen i genom kao predmet opšteg slaganja u stvarnom svetu. Čin balansiranja između znanja i verovanja fetišiste još uvek se odigrava u teatru tehnonauke.

Treća nit u mojoj spirali genskog fetišizma proistekla je iz onoga što je Vajthed nazvao »zabludom o pogrešno lociranoj konkretnosti«.²¹ Vajthed prevazilazi preispitivanje još uvek zapanjujućeg ulančavanja teorijskog, matematičkog i eksperimentalnog razvoja, što je obeležilo sedamnaesti vek u Evropi kao »vek genija«, i u prvi plan iznosi važnost istorije zapadnih prirodnih nauka u dva načela: 1) jednostavna lokacija u prostoru/vremenu, i 2) svojstva supstancija, naročito primarna svojstva određena njihovim podvrgavanjem numeričkim, kvantitativnim analizama. To su bila fundamentalna uverenja sedamnaestog veka i kasnijih zapadnih praksi specijalizacije, uključujući kartografiju, a uloga ovih načela u istoriji filozofskih i naučnih mehanizama nije nikakva novost. Vajthed je pisao 1925. godine, kada su mehanizam, dualnost čestice-talasi, princip kontinuiteta i jednostavne lokacije, bili u plodonom propadanju u fizici već decenijama. To datira od sredine devetnaestog veka, od konvencionalnih Maksvelovih (James Maxwell) jednačina koje su bile u osnovi teorije elektromagnetnih polja i nastavlja se razvojem kvantne fizike tokom dvadesetih i tridesetih godina XX veka, a povezano je kako sa radom Nilsa Bora (Niels Bohr) na mehanici talasa, tako i sa radom Alberta Ajnštajna (Albert Einstein) na svetlosnom kvantumu, osim ostalih ključnih transformacija fizičke teorije.

Vajthed nije sporio upotrebljivost pojma jednostavne lokacije, kao ni pažnju usmerenu na primarna svojstva jednostavnih supstancija – osim ukoliko ove apstraktne logičke konstrukcije nisu pogrešno shvaćene kao »konkretne«. Iako može zvučati tajanstveno u Vajthedovoj terminologiji, pojam »konkretno« za njega ima precizno značenje, a odnosi se na pristup »aktuelnim entitetima kao srastanju prehenzija (*prehensions*)«. Ističući procesnu prirodu realnosti on je aktuelne entitete nazivao aktuelnim prilikama (*occasions*). Objektiviziranje se tiče načina na koji se »potencijalnost jednog aktuelnog identiteta realizuje u drugom aktuelnom entitetu«.²² Prehenzije mogu biti fizičke ili konceptualne, ali takve artikulacije, ili pak to što dopiru jedne do drugih, u tkivu sveta konstituišu najosnovnije procese po Vajthedu. Oslanjam se na Vajthedovu analizu da bih rasvetlila načine na koje genski fetišisti

21 A. N. Whitehead, *Science and the Modern World*, Mentor, New York 1948, prvi put obj. 1925, 52.

22 A. N. Whitehead, *Process and Reality*, New York, Free Press [1929], 1969, 28.

pogrešno shvataju apstrakciju gena kao konkretne entitete i »prilike« koje ispunjavaju biološki svet.

Prema tome, genski fetišizam se sastoji od ekonomsko-političkog *poricanja* koje smatra da je roba izvor vlastite vrednosti, pri čemu se prikrivaju društveno-tehnički odnosi između ljudskog i ne-ljudskog koji generišu kako objekte tako i vrednosti; *uskraćivanja*, na koje upućuje psihoanalitička teorija, što glavni molekul zamenjuju mnogo adekvatnijom reprezentacijom jedinica ili osa biološke strukture, funkcije, razvoja, evolucije i reprodukcije; i filozofsko-kognitivne *greške* koja pogrešno shvata potentne apstrakcije kao konkretne entitete, pri čemu su oni sami događaji u procesu. Fetišisti su se višestruko uložili u sve ove supstitucije. Ironija je da genski fetišizam podrazumeva tako razrađene surogate, odstupanja i supstitute, kada bi gen, kao garant života kao takvog, trebalo da označava autoteličnu stvar po sebi, kôd svih kodova. Izbegavanje da se prizna neumoljiva tropična priroda življenja i označavanja nikada nije podrazumevala tako čudesan prizor kao kada gen okuplja ljude u materijalizovanom snu života kao takvog.

Unutar i izvan laboratorija, genetski fetišizam se osporava, umnožava, ironizuje, popušta mu se, biva prekidan, konsoliduje se i ispituje. Genski fetišisti »zaboravljaju« da su gen i mape gena načini ograničavanja delova tela – korporealizacije – na specifične načine koji, između ostalog, često upisuju fetišizam robe u program biologije. Htela bih da osetim prizvuk zabrinjavajućeg humora u čitavom nizu naučnih karikatura i oglasa u vezi s genom, da bih videla na koji način funkcioniše praksa pričanja viceva tamo gde preovlađuje genski fetišizam. Sada prelazimo sa Maksisovog *SimLifea* na mape i portrete samog genoma.

Genom

Moje čitanje karikaturalnog portretisanja i kartografije – priče o životu po sebi – počinje nakon implozije informatike i biologije, naročito u genetici, posle sedamdesetih godina XX veka. Iako termin genom još nije prisutan u Websterovom proširenom rečniku iz 1993. godine (*Webster's unabridged Dictionary*), on progresivno označava istorijski nov entitet ostvaren preko produktivne krize identiteta prirode i kulture. Kulturna proizvodnja genoma proizvodi krizu kategorija, generičku pitalicu u kojoj naglo širenje protivrečnosti i himera oživljava

delovanje u nauci, zabavi, privatnom životu, modi, religiji i biznisu. Zagađenje funkcionise u oba smera: kulturu su pojeli miševi kao što je prirodu nagrizlo ukrštanje i uklapanje, montaža i inženjering, programiranje i debagovanje genoma.

Tokom seminara u Centru za humanistička istraživanja Kalifornijskog univerziteta (University of California Humanities Research Center) značajan deo vremena posvećen je Projektu ljudskog genoma. Jedan od filozofa na seminaru ukazao je na moćna dvostruka značenja shvativši da su stručnjaci iz oblasti nauke seminaru dali naziv »Kulturna proizvodnja genoma« i na taj način zapravo uputili na muzičku, umetničku, obrazovnu itd. »kulturnu proizvodnju«, koja se pojavljuje iz popularizacije nauke. Profesionalci iz oblasti nauke mislili su da je pre reč o tome da je genom radikalno »kulturno« proizveden, ali da zbog toga nije ništa manje »prirodan«. Gen je rezultat procesa izgradnje na svim nivoima svog stvarnog bića, on je konstitutivno artefakt. »Tehnonauka je kulturna praksa« mogao bi biti slogan miševa, naučnika i naučnih analitičara.

Prateći koliko je propusna granica koja funkcionise između nauke i komedije u odnosu na genom – uz rizik da pružim utehu onima koji još misle da kulturna proizvodnja genoma znači njegovu popularizaciju – ja svoju priču gradim doslovno čitajući karikature. Strukturu mog teksta čini porodica slika, crtani oglasi za laboratorijsku opremu koje je nacrtao Voli Nibart (Wally Neibart) i objavio u časopisu *Sajens* početkom devedesetih godina XX veka. Prisetila sam se opaske Dejvida Harvija (David Harvey) da je reklama zvanična umetnost kapitalizma.²³ Reklamiranje takođe zahvata paradigmatična svojstva demokratije u narativima života kao takvog. Konačno, reklamiranje i stvaranje vrednosti bliski su blizanci u novom svetskom poretku (s.p.o.), stripovi se eksplicitno poigravaju sa stvaranjem, umetnošću, finansijama i demokratijom.

Nibartove karikature upućuju na to ko smo »mi«, ponovo konstituisani kao subjekti u praksama Projekta ljudskog genoma, koji smo pozvani da budemo u ovom hiperhumanističkom diskursu: Čovek™. To je čovek sa svojstvima u istorijski specifičnom smislu koji odgovara novom svetskom poretku, Inc. Sledeći etički i metodološki princip u

23 David Harvey, *Condition of Postmodernity*, Basil Blackwell, Oxford 1989, 63.

proučavanju nauke koji sam usvojila još pre mnogo godina, kritički ću analizirati ili »dekonstruisati« samo ono što zaista volim i samo ono u šta sam u najvećoj meri uključena. Ova posvećenost je deo projekta iskopavanja nečeg poput tehnonaučnog nesvesnog, proces formiranja tehnonaučnog subjekta i reprodukovanje ovih subjekatskih struktura zadovoljstva i straha. Oni koji se prepoznaju u ovim mrežama ljubavi, uključenosti i iskopavanja, jesmo »mi« koji surfujemo Mrežom (*Net*) u svetoj/sekularnoj ispitivačkoj retorici tehnonauke.

Interpelirana njegovim pričama, zaljubljena sam u Nibartovu veštinu crtanja karikatura. Njegove karikature su koliko ispitivanje genskog fetišizma, toliko i prodajne dosetke. Njegove karikature zavise od znalačke upotrebe vizuelnih i verbalnih tropa. Na njegovoj čudesnoj karikaturi, oglasu za sistem elektroforeze, čovek srednjih godina, belac, u kućnim papučama, odeven u laboratorijski mantil, ljuljuška mladunče majmuna u pelenama.²⁴ Obraćajući se publici izvan okvira oglasa, naučnik drži gel za fino izdvajanje proteinskih fragmenata dobijenih prolaskom molekula različitih veličina kroz električno polje. Gel je deo blisko povezane porodice mikromolekularnih inskripcija uključujući gelove za izdvajanje polinukleotida DNK čije su slike poznate ikone genomskeg projekta. Prema mom tumačenju ove reklame, gel za fragmentisanje proteina metonimijski zamenjuje totalitet artefakata i praksi u molekularnoj biologiji i molekularnoj genetici. Ti artefakti i prakse su komponente aparata telesne proizvodnje u materijalizujućem narativu biotehnologije. Moj metonimijski supstitut je zajemčen dominantnom molekularnom genetičkom pričom koja još uvek, na preovlađujući način, vodi jednosmerno od DNK (gena), preko RNK, do proteina (konačnog proizvoda). Šaleći se neprestano na vlastiti račun, onom vrstom šala koje afirmišu ono čemu se smeju, molekularni biolozi su ovoj priči dali etiketu ključne dogme molekularne genetike. Ključna dogma je tokom godina dopunjavana da bi obuhvatila i obrnuto delovanje kada informacije teku od RNK ka DNK. »Obrnuta transkriptaza« je bio prvi enzim identifikovan u proučavanju ovog toka »unazad«. RNK virusi se stalno upliću u takve obmane. HIV je jedan takav virus, a prvi (kratkoročni) efikasni lekovi korišćeni u lečenju ljudi sa sidom prisutni su u obrnutoj transkriptazi virusa koji

24 *Science* (1. februar 1991) poslednja strana časopisa.

očitava informacije u viralnom genetičkom materijalu, sačinjenom od RNK, u ćelijama domaćina DNK. Čak i kada samo ime enzima obeležava druge mogućnosti, ono ističe normalnu orijentaciju prema kontroli i strukturnoj determinisanosti u višim oblicima života. Čak i u obrnutoj formi, »geni smo mi« (*Genes »R« Us*). To je ključna dogma u priči o životu kao takvom.

Dok nam se naučnik obraća uvlačeći nas u priču, na Nibartovoj karikaturi vidimo da se flašica za mladunče majmuna zagreva na aparatu za elektroforezu. Na monitoru koji pokazuje temperaturu sistema očitava se umirujućih 37 stepeni Celzijusove skale, a na satu je 12.05. Vreme je pet minuta posle ponoći, vreme čudnih noćnih rađanja, vreme kada ne-mrtvi lutaju i vreme prvih minuta posle nuklearnog holokausta. Setite se sata koji su u reviji *Bulletin of Atomic Scientists* koristili da bi zadržali vreme u Hladnom ratu, godinama je izgledalo da kazaljke nezaustavljivo napreduju prema ponoći. Kao što je Keler (Keller) uverljivo tvrdio, bomba i gen su koreografisani u drugoj polovini dvadesetoga veka u plesu u kojem se prepliću fizika i biologija u potrazi za »tajnama života i smrti«.²⁵

U oglasu za sistem elektroforeze, Nibartova slika upućuje na umirujuću porodičnu dramu, a ne na tehnoratnu apokalispu sekularnog hrišćanskog monoteizma, niti pak na Frankenštajnovu priču o neprirodnom monstrumu koji se otrgao. Ali ja nisam umirena: svi konvencionalni retorički detalji maskulinističke, humanističke priče o čovekovom (muškarčevom) autonomnom samorađanju strukturišu narativ ove reklame. Vreme, mladunče ukrštenih vrsta, naučnik otac, njegovo starosno doba, rasa, odsustvo žena, prisvajanje materinske funkcije preko opreme i samog naučnika: sve to se ukršta da bi se uputilo na konvencionalnu priču o drugom rođenju koje proizvodi Čoveka. Ovdje nije slučaj »Tri muškarca i beba« nego »Naučnik, mašina i majmun«. Tehnonaučna porodica je kiborška nuklearna jedinica. Kada je video reklamu, Skot Gilbert (Scott Gilbert) je, kao biolog – i roditelj, insistirao da ono što nedostaje ovoj laboratorijskoj sceni jesu postdoktorandi i diplomirani studenti sa svojim bebama, jer oni bi zaista mogli biti tu posle ponoći. Kako majmun tako i molekularni ispis zamenjuje odsutni ljudski proizvod proistekao iz reproduktivnih praksi u laboratorija-

25 Evelyn Fox Keller, *Secrets of Life, Secrets of Death*, Routledge, New York 1992, 39-55.

ma molekularne biologije. Krznasto mladunče primata i svetlucavi gel su tropi koji funkcionišu kao supstitucija dela-za-celinu ili kao surrogat. Dete proizvedeno ovim laboratorijskim aparatom telesne proizvodnje, ovom tehnologijom proizvodnje znanja, ovom praksom pisanja radi materijalizovanja teksta života – u plodnoj protivrečnosti – jeste majmun, proteinski gel (metonimija muškarca), i oni koji su interpelirani u drami, to jest, mi, konstituenti tehnologije genetičkog ispisa Korporacije E-C Aparatus.

Prirodno, ja upisujem značenja; zbijam šalu; upućujem na paranošnu praksu čitanja. Pogrešno shvatam duhovitu karikaturu, onu koju najviše volim, kao ozbiljan posao prave nauke, što sasvim sigurno nema nikakve veze s ovim opšteprihvaćenim pogrešnim shvatanjima. Ali šale su moj način rada, moje poigravanje na rubu uvažene i umirujuće tehnonauke i naučnih proučavanja. Taj nervozni simptomatični šaljivi metod ima nameru da čitaoca i argumente dovede do ivice. Laž je na obe strane: s jedne strane, zvanični diskursi tehnonauke i njeni branioci; s druge, priče o zaveri koje su smislili oni s etiketom »autsajdera« u odnosu na racionalnost nauke i njene divne projekte, magične poruke i vrlo konvencionalne priče.

Mene neprekidno zanimaju slike, priče, svetovi, akteri, stanovnici i putanje koje oni čine mogućim. U biotehnološkom diskursu Projekta ljudskog genoma ljudsko je proizvedeno u istorijskoj formi koja omogućuje i ograničava neke vidove života više nego neke druge. Tehnološki proizvodi nekoliko genomskih projekata jesu kulturni akteri u svakom smislu.

Portret™

Druga karikatura Volija Nibarta u oglasu u časopisu *Sajens* na divan način – doslovno – donosi jedan od aspekata ove poente. Evocirajući svet (visoke) umetnosti, ova reklama se dvosmisleno šali na račun nauke kao (visoke) kulturne proizvodnje. To ne bi trebalo da spreči analitičara da sprovede drugačiju, kvazietnografsku vrstu »kulturne« analize. Ja mislim da Nibert suptilno poziva na kritičko čitanje; on se smeje genskom fetišizmu, i u isto vreme ga koristi. Isti taj naš proćelav, sredovečan, beli, muškarac naučnik – ovoga puta odeven u dvoredni teget sako, košulju na prugice, sportske pantalone – hvali se svojim najnovijim postignućima jednom ushićenom, mlađem, belom muškar-

cu, odevenom u poslovno odelo i sa mnogo kose na glavi. S obzirom na to da su biolozi, odeveni su tako da što više liče na moćne biznismene i, premda su još novi u korporativnom svetu, čini se da im to polazi za rukom. Dva gospodina koja izgledaju uticajno razgovaraju ispred tri slike u umetničkom muzeju. (Mi pretpostavljamo da su u umetničkom muzeju – osim ako *Mona Liza* nije premeštena, što bi bio rezultat nagonmilanog bogatstva zaista Velikih Muškaraca u biologiji i informatici. Naposletku, 1994. godine, Vilijam H. Gejts (William H. Gates) predsestavajući i osnivač Majkrosofta kupio je beležnicu Leonarda da Vinčija *Codex Hammer* za rekordnih 30,8 miliona dolara na aukciji rukopisa).²⁶

Nibartova tri paradigmatična portreta razmetljivih muškaraca nisu portreti muških ljudskih bića, niti treba to da budu. Samoreprodukujuće podražavanje u projekcijama na platno funkcioniše preko spektakularizovane razlike. Jedna od slika na Nibartovoj reklami je Da Vinčijeva *Mona Liza*, druga je Pikasova (Pablo Picasso) *Žena sa hlebovima* (1906); treća je, u pozlaćenom ramu kao i druge dve, veličanstveni sekvencirani DNK autoradiograf u gelu. Italijanska renesansa i moderno slikarstvo su znaci kulture zapadnog humanizma koji je, u srodstvu sa naučnom revolucijom, u narativnim temeljima moderne i njenog smisla za racionalnost, progres i lepotu – da ne pominjemo njeno klasno mesto u uzdizanju buržoazije čija se sudbina sve više povezivala sa naukom i tehnologijom. Poput humanističkih slika, sekvencirani autoradiograf je autoportret čoveka u osobenoj istorijskoj formi. Poput humanističkih slika, DNK gel je u vezi s instrumentacijom, okvirom, uglom viđenja, svetlom, bojom, novim vidovima autorstva i novim formama pokroviteljstva. Čuvani u bankama gena i katalogizovanim bazama podataka, genetski portreti su sakupljeni u institucijama poput umetničkih muzeja kako u smislu označavanja tako i smislu uticaja na specifične forme nacionalnih, epistemoloških, estetskih, moralnih i finansijskih moći i prestiža. Plodne protivrečnosti biotehnoških, genetičkih, finansijskih, električnih i karijernih moći na eksplicitan su način meta šale u reklami: »Postigao sam sekvenciranje zahvaljujući EC650 generatoru.« Korporacija E-C Aparatus predstavlja »umetnost u snabdevanju energijom« – u ovom slučaju to je naprava za neprekidno napajanje.

26 Carol Vogel, »Leonardo's Notebook Sells for \$ 30.8 Million«, *New York Times*, 12. novembar 1994: A1, A11.

Jedinstvena preciznost i lepota originalne umetnosti postaje reproduktivno, svakodnevno iskustvo zahvaljujući moći tehnonauke u vlasničkim mrežama. Modernističku opoziciju između kopije i originala – u velikoj meri prisutnu na tržištu umetninama – izbrisale su transnacionalne postmoderne moći genetske identifikacije i reprodukcije kako na telima tako i u laboratorijama. Biotehnoško podražavanje menja modernističko uzbuđenje zbog autentičnosti. »Klasično sekvencirani autoradiografi su svakodnevni posao E-C aparata za elektroforezu«. U tekstu reklame obećava se neograničen izbor, klasična originalnost, osamnaest jedinstvenih modela i zamenljivost, ali ne više na oksimoronski način. Na svakom stupnju proizvodnje genoma, u evolutivnom i laboratorijskom vremenu, upravljanje bazom podataka i redukovanje greške prilikom reprodukovanja zauzima mesto uzbuđenja zbog originalnosti.

Ipak, umirena suprotstavljenost između kopije i originala ni za trenutak ne podriva vlasničke i autorske odnose prema željenom portretu u svim njegovim beskrajnim verzijama iako su subjekti autorskog diskursa mutirali, ili se bar umnožili. Baš kao što sam ja pažljiva prema Nibartovim zaslugama kada tražim autorska prava, E-C je pažljiv u potvrđivanju autorskih i vlasničkih odnosa divnog, uramljenog, sekvenciranog DNK autoradiografa koji je reprodukovan u reklamama »ljubaznošću Američke biohemijske korporacije koja koristi Sequenase™ i E-C snabdevanje strujom (U. S. Biochemical Corporation using Sequenase™ i E-C Power Supply)«. ²⁷ E-C je koristio molekularni portret čoveka uz dozvolu, baš kao što sam i ja to morala, u sve raširenijim praksama vlasništva u tehnonauci gde intelektualna i telesna svojina postaju sinonimi. »Veliki umetnik« tehnohumanističkog portreta jeste konzorcijum ljudskih i ne-ljudskih aktera: komercijalno dostupan enzim, biotehnička korporacija i uređaj za snabdevanje električnom energijom. Poput umetničkog portretisanja, naučni portret čoveka kao gela i baze podataka označava genija, originalnost, identitet, sopstvo, razliku, jedinstvo i biografiju. U upadljivo prikupljivoj formi, gel iscrpno i precizno izlaže razliku i identitet. Ljudska bića su

27 Sequenase™, DNK polimeri koji se koriste u analizi sekvenci, reklamiran je u nekoliko verzija, na primer, Sequenase Version 1.0 ili 2.0, poput softvera kao Microsoft Word 5.0 – još jedan označitelj veze između informatike i genomike.

prikupljena u svoje paradigmatične portrete. Otuda ne čudi što je nagrada estetsko zadovoljstvo. Autoradiograf otkriva tajne ljudske prirode. Intenzivno narativno i vizuelno zadovoljstvo je u biti ovog tehnonaučnog aparata, kao i svih drugih aparata koji ništa manje ne pokušavaju da nas uvere da se o njihovoj proizvodnji zvanično ili »naučno« može raspravljati u smislu epistemološke ili tehnološke činjeničnosti i netropične realnosti. Geni *jesu* mi, rečeno nam je preko bezbrojnih »kulturnih« medija, od DNK tretirane reagensima poput Sequenase™ i uronjene u gel, do vlasničkih propisa kako u izdavaštvu tako i u biotehnologiji. Narativno i vizuelno zadovoljstvo može se potvrditi samo u simptomatičnim praksama šala i dvosmislenosti. Eksplicitno »znanje«, izloženo kao »visoka nauka«, mora da izgleda kao da je oslobođeno priča i figura. Upravo takvo tehnonaučno portretisanje jamči čovekovo ponovno rođenje u svetlim i prozračnim područjima uma. To je struktura zadovoljstva u genskom fetišizmu.

Strogo povezivanje biotehnologije s renesansom, a posebno sa Leonardom da Vinčijem, iziskuje dalju razradu. Komentarišući potentnost spoja tehnike, načina viđenja i pokroviteljstva, odvažni kapitalista iz firme *Kleiner Perkins Caufield & Byers* sumira celu stvar kada primećuje da je biotehnologija »za ljudsku biologiju ono što je italijanska renesansa za umetnost«. ²⁸ Naročito se prisvaja Leonardo zbog priča o poreklu, viđenju i njegovim oruđima, naučnom humanizmu, tehničkom progresu i univerzalnom širenju. Mene posebno zanima tehnonaučna zaokupljenost Leonardom i njegovim bratstvom u »omalovaženom« kontekstu poslovnog samopredstavljanja, oglašavanja unutar naučne zajednice, ilustrovanja vesti iz nauke, crteža u konferencijskim brošurama, popularizacije nauke, umetničkih naslovnih strana časopisa i karikatura.

Razmotrimo Diponov [DuPont Qualicon, Inc. *prim. prev*] izvrсни oglas koji počinje ovako: »Nasmešite se! Renesansa™ ne-radioaktivna operema za obeležavanje DNK pruža vam rezultate koji se mogu reprodukovati, bez oštećenja okoline«. ²⁹ Tekst se pojavljuje ispod

28 Joan O'C. Hamilton, »Biotech: An Industry Crowded with Players Faces an Ugly Reckoning«, *Business Week*, (26. septembar 1994): 84-91, str. 85.

29 *Science* 18, 1(1995): 77. Ne-radioaktivno sredstvo za DNK detekciju iz Beringer Manhajma naziva se Genius™ System sa sloganom »ostaviti ograničenja iza sebe«. Oglas u *Biotechnique* 17, 3 (1994): 511 povezuje Genius™ sistem protokole sa lepljivim jastučićima kao kod žabe gatalinke, »što dopušta izvođenje

reprodukcije u boji Vorholovog (Andy Warhol) džinovskog printa (2,80 m x 2,40 m; sintetička uljana boja i sitoštampa sa mastilom na platnu), na kojem je »klonirana« *Mona Liza*. Popunjena rešetka od pet *Mona Liza* vodoravno i šest uspravno, Vorholova umnožena verzija je naslovljena *Bolje je trideset nego jedna*. U Vorholovoj i Diponovoj verziji, paradigmatična dama koja se zagonetno osmehuje umnožena je u potencijalno beskrajnoj matrici klonova. Bez pripisivanja zasluga u Diponu reprodukuju Vorhola koji reprodukuje Da Vinčija koji reprodukuje samu damu. A renesansa™ dobija najbolju poziciju kao pravi umetnik *zbog toga* što omogućuje reproduktivnost. Ali kako bi baš Vorhol, od svih umetnika, mogao prigovoriti da je njegov rad anonimno prisvojen za reklamiranje robe kao »osramoćene« visoke umetnosti i kao poduhvat visoke nauke? U Diponovoj reklamici, jedini znak intelektualne svojine je – komična parodija na vlastiti račun – *Renesansa™*. Sam mitski hronotrop nosi zaštitni znak (™) transnacionalne biotehnoške korporacije. Povratno, brend označava alate za detekciju i etiketiranje, za kod svih kodova, za život kao takav.

U društvu gena

Društvo u kojem se kreće gen je, definitivno, visoko. Fetiši dolaze u uklopljenim nizovima. Glavni molekuli centralne dogme i njena jeres – gen – udružuje se sa drugim moćnim objektima proizvodnje znanja u tehnonauci: neurovizualizacijom, veštačkom inteligencijom, veštačkim životom, glamuroznom zabavom, visokom tehnologijom, visokim očekivanjima. Desetodelna serija »Nauka u devedesetim«, koja je izlazila od 5. januara do 8. maja 1990. godine, pruža širi uvid o tome šta novinari i urednici časopisa *Sajens* smatraju smelim i naprednim u tehnonauci. Uzbuđenje je došlo iz haj-tek/visoke nauke, uključujući neuronauku, kompjuterske i informatičke nauke i molekularnu genetiku. Dosadne i obeshrabrujuće primedbe došle su iz (veoma kratkog) razmatranja tekuće rasne i polne »neravnoteže« u vezi s tim ko se bavi tehnonaukom i u vezi s nevoljama koje se pojavljuju kada se politika umeša u karijere naučnika.

najosetljivijih manevara... u lovu na insekte«. Kompanija nudi prirodan dizajn, delikatnost, transcendenciju i genija. Ko bi poželo više od toga?

Glavni deoničar moći u zajednici novog sveta gena jeste nervni sistem. Čak i *UNESCO Currier* donosi vesti koje povezuju duh i poreklo, neurone i gene, na vodećoj poziciji života kao takvog: »Niko ne može poreći da unutar visokoorganizovanog okvira ljudskog bića dva »glavna elementa« objašnjavaju većinu naših karakteristika – naši geni i naši neuroni. Štaviše, priroda dijaloga između naših gena i naših neurona ključni je problem biologije«. ³⁰

Svake jeseni od 1990. godine, časopis Američke asocijacije za napredak nauke (American Association for the Advancement of Science) *Sajens*, objavljuje specijalno izdanje gde svojim čitaocima donosi najnovije informacije o napretku u mapiranju genoma, a naročito u Projektu ljudskog genoma. U sadržaju prvog specijalnog izdanja, naglasak je na bliskoj vezi genetskog i nervnog sistema u diskursu milenijumske nauke. ³¹ Citirajući nedavni primer manije ubistava, urednik časopisa *Sajens*, Danijel Košland Mlađi (Daniel Koshland Jr), u uvodniku tog izdanja iznosi uverenje da nada za mentalne bolesnike – i za društvo – leži u neuronauci i genetici. Veza sa informatikom, neophodna za dijagrame života kao takvog, jeste očigledna: »Iracionalna posledica oštećenog mozga ista je kao kod slabo prespojenih žica kompjutera, kada nedostatak nije prouzrokovan informacijama koje su ušle u kompjuter nego lošim procesuiranjem informacija koje ulaze u crnu kutiju.« ³² Kao dodatak tekstovima o projektu ljudskog genoma i mapi ubačenoj u časopis, izdanje sadrži i novosti iz oblasti istraživanja pod naslovom »Visoka kultura neuronauke« i osam izveštaja o neurobiologiji koji sežu od molekularne manipulacije jonskih putanja do proučavanja ponašanja primata i psiholoških procena ljudskih razdvojenih blizanaca.

Smeštena u važno područje gde se molekularna genetika i neurobiologija ideološki ukrštaju, ova poslednja studija razdvojenih blizanaca kao prvog autora navodi Tomasa Bušara (Thomas Bouchard), bivšeg studenta Artura Džensena (Arthur Jensen). Džensen je promovisao ideju povezanosti genetičkog nasleđa, koeficijenta inteligencije i rase u svom čuvenom tekstu u časopisu *Educational Review*, iz 1969. godine.

30 François Gros, »The Changing Face of Life Sciences«, *UNESCO Currier*, (1988): 7.

31 *Science* 250, (12. oktobar 1990).

32 Daniel Koshland Jr, »The Rational Aproach to the Irrational«, *Science* 250 (12. oktobar 1990), 189

Specijalno izdanje časopisa *Sajens* o mapama gena bilo je prvi veliki profesionalni časopis koji je objavio Bušarov kontroverzni rad u kojem se većina aspekata ličnosti i ponašanja pripisuje genima. Mnogi Bušarovi tekstovi odbačeni su u kritikama njegovih kolega, ali je njegova poruka uspešno doprla do popularnih medija. Posle objavljivanja u časopisu *Sajens*, Bušarove ideje su stekle autoritet i uvažavanje u javnim raspravama o genetici i ljudskom ponašanju.³³

Kartografija, visoka nauka istraživačke ere, na tropičan način uređuje prvo izdanje časopisa *Sajens* o mapama gena, od dizajna naslovne strane do sadržaja proze. Pod zajedničkim naslovom »Ljudska mapa«, naslovna strana je kolaž ikona karakterističnih za mape – uključujući renesansni Vezalijusov rad (Andreas Vesalius) na kojem je anatomsko seciranje, mendelovska genetski-ukrštena mapa utisnuta preko profila velikog naučnika, radioaktivno obeležena oblast metafaze hromozoma, spoj mape i dela sekvenciranih podataka dobijen kartografskim konvencijama koje su se pojavile u projektima genoma, ispis dijagrama na obodu tela miša i kompjuterski generisana mapa obojenih ćelija neidentifikovane apstraktne teritorije. Dizajn naslovne strane se u časopisu objašnjava: »Baš kao što su stari moreplovci u istraživanju nepoznatih prostora zavisili od mapa i karti, današnji istraživači prave mape i karte da bi istražili nove granice nauke.«³⁴

Upućivanje na renesansne kartografe, uobičajeno retoričko sredstvo u diskursu genoma, nije uzaludno. Genomika »globalizuje« na specifičan način. Biće vrste je materijalno i semiotički proizvedeno preko praksi mapiranja gena, baš kao što su određene vrste prostora i ljudskosti bile plod ranijih materijalno-semiotičkih sadržaja. Trgovina telima i značenjima jednako je u igri. Pravoverne priče o renesansi i rano-modernoj Evropi korisne su za moj narativ o mapiranju gena kao proces spacijalizacije tela slično ograničavanju teritorije zemlje kroz institucije neotuđive imovine i ograničavanje autorstva kroz institucije za zaštitu autorskih prava. Harvi (Harvey) ističe da su donošenjem Ptolemejevih mapa iz Aleksandrije u Firencu 1400. godine i njihovim

33 Nelkin – Lindee, *DNA Mistique*, str. 81-2. Tomas J. Bouchard Jr, D.T. Lykken, M. McGue, N.L. Segal i A. Tellegen, »Sources of Human psychological Differences: The Minnesota Studies of Twins Reared Apart«, *Science* 250 (12. oktobar 1990): 223-228. Arthur Jensen, »How Much can We Boos IQ and Scholastic Achievement?«, *Harvard Educational Review* 39 (zima, 1969): 1-123.

34 *Science* 250 (12 oktobar 1990).

umnožavanjem, Evropljani dobili ključno oruđe za sagledavanje globalnog jedinstva sveta.³⁵ Ptolemejeve karte i posledice koje su usledile, bile su vazdušne pumpe naučne geografije, utkane u materijalne, književne i društvene tehnologije koje čine »globalno« pokretačem evropske realnosti. »Matematički principi mogu se primeniti, kao u optici, na celokupan problem predstavljanja Zemljine kugle na ravnoj površini. Rezultat je da izgleda kao da se prostor, iako beskonačan, može osvojiti i zadržati s ciljem ljudske okupacije i delovanja«. ³⁶ Razrada tehnika perspektive u firentinskoj umetnosti sredinom petnaestog veka bila je isprepletana sa konstruisanjem individualizma i perspektivizma, što je ključno za moderne prostore i sopstva. Flamanski kartograf iz šesnaestog veka Gerard Merkator (Gerardus Merkator), po kojem je biotehnološka korporacija dobila ime, osmislio je projekcije zemaljske kugle opremljene za plovidbu morima u periodu intenzivnog istraživanja sveta koje su preduzimali Evropljani. Sve ove prakse su uspostavile značajnu preradu koncepcija prostora, vremena i ličnosti. Sve one su u porodičnom stablu mapiranja gena, što je rasprostranjena, pozicionirana praksa koja omogućuje određenu vrstu moćnog globalnog jedinstva. Nije čudo što Merkatorove mreže i projekcije ocrtavaju naučno nesvesno biotehnoloških istraživanja i oglašivača.

Bruno Latur (Bruno Latour) rasvetljava mobilizaciju svetova kroz prakse mapiranja³⁷. Kartografija je možda glavno oruđe metafora tehnonauke. »Mapiranje *Terra Incognita (Humani Corporis)*«, novinska priča naspram ne toliko tehničke naslovne strane prvog specijalnog izdanja časopisa *Sajens* o genomskom projektu sadrži sve očekivane aluzije na Vezalijusovu renesansnu anatomiju.³⁸ Ta vrsta dvosmislene slikovitosti Novog sveta, poput rasprostranjene propagande o kibernetici u Sjedinjenim Američkim Državama tokom pedesetih i šezdesetih godina ukazuje na »rasprostranjenu tačku prolaska« gde se mnogi popularni i tehnički projekti labavo povezuju s visokim sjajem mole-

35 David Harvey, *Condition of Postmodernity*, Basil Blackwell, Oxford 1989, 244–252.

36 Ibid., str. 246.

37 Bruno Latour, *Science in Action*, Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1987, 215–257.

38 Barbara Culliton, »Mapping *Terra Incognita (Humani Corporis)*«, *Science* 250 (12. oktobar 1990): 210–212.

kularne biologije i biotehnologije.³⁹ Drugi tekst o genskom mapiranju u specijalnom izdanju časopisa »Mapiranje ljudskog genoma: trenutno stanje« iscertava drugačiju vrstu ukrštanja, onu koju je Latur nazvao »obavezna tačka prolaska«.⁴⁰ To je čvorište plod mobilizacije resursa i krivotvorenja saveza između mašina, ljudi i drugih entiteta koji prisiljavaju druge da prođu *ovde* i nigde drugde. Sociotehnička dostignuća molekularne biologije jesu čvorište kroz koje mnogi *moraju* da prođu: paleoantropolozi koji hoće da razreše evolutivne argumente, doktori koji hoće da dijagnostikuju i leče bolesti, razvojni biolozi u potrazi za rešenjem svojih problema, ideolozi koji zagovaraju legitimnost ili jedinstvenu osudu tehnonauke. Molekularna biologija ne samo da tvrdi da je sposobna da dekodira glavni molekul – ona instalira radio-nice za najveći deo sporednog saobraćaja kroz prirodu.

Mapom ljudskog genoma priloženom u specijalnom izdanju časopisa *Sajens* iz 1990. godine uvodi se praksa da se svakom pretplatniku AAAS-e (American Assosiation for the Advancement of Science) jednom godišnje da kopija najnovije karte koja je u tom trenutku dostupna. Ova praksa je odgovor na praksu *Nacionalne geografije* (*National Geographic*) koja je svojim pretplatnicima predstavila Robinzonovu projekciju mape sveta u januarskom broju iz 1988. godine, gde je na naslovnoj strani bio holografski portret ugrožene planete Zemlje na kraju decenije u kojoj se spasava svetski dom čoveka. (Poledinu časopisa krasi holografska reklama za Mekdonalds, uz odgovarajući tekst osnivača transnacionalnog lanca brze hrane). I baš kao što su svi pretplatnici *Nacionalne geografije* automatski članovi naučnog društva, a time i pokrovitelji istraživanja, svi pretplatnici časopisa *Sajens* su članovi AAAS-e i imaju simbolički udeo u njenim ideološkim i materijalnim privilegijama. Kao pretplatnici, »mi« smo sastavni deo tehnonauke, prakse mapiranja najvišeg reda. *Sajens* sa više od 150.000 pretplatnika dostiže broj koji je tri puta veći od pretplatnika časopisa *Nejčer*, svog britanskog blizanca i najbližeg takmaca svetske klase. *Nacionalna geografija* dostiže milione primeraka.

39 Geoff Bowker, »How to be Universal: Some Cybernetic Strategies«, *Social Studies of Science* 23 (1993): 107–127.

40 Bruno Latour, *Science in Action*, Harvard University Press, Cambridge Mass., 1987, 245. J. C. Stephens, M. L. Cavanaugh, M. I. Gradie, M. L. Mador, i K. K. Kidd, »Mapping the Human Genom: Current Status«, *Science* 250 (12. oktobar 1990): 237–244.

Sredinom devedesetih godina, oglasom za enzimske DNK rezače (*cutters*), *Biolabs* iz Nove Engleske obraća se implodiranim globalnim telima koja su materijalizovana kako u *Nacionalnoj geografiji* tako i u Projektu ljudskog genoma. Oksimoron Globalni Domorodac otelovljuje, doslovno, Globalni Gen. Razlika je mapirana i ograničena; umetnost, nauka i biznis pridružuju se plesu. Na levoj strani, na crnoj pozadini, telo lepe mlade žene sa generički (i oksimoronski) »domorodačkim« crtama lica izvijenjeno je unapred. Njeno telo je mapiran Zemljini globus, oblikovan u skladu s njenim dražesnim ženskim konturama; ona je njegova duša. Budući da je odvojena od Zemlje, ona se kroz nju kreće i kao njen duh i kao njeno telo. Ruku uzdignutih kao da pleše, domorotkinja je odevena u tkivo mapirane planete u polukružnom talasu koji prati njenu figuru. Obeležena svojim geometrijskim koordinatama, mapa prikazuje istureni deo zapadne Afrike i Atlantski okean. Mora su istačkana velikim prekookeanskim izrezbarenim brodovima iz doba evropskih istraživanja, obeleženim fantastičnim latinskim imenima kao darom kulture moreplovaca. Mapa-žena je oživljena Merkatorova projekcija.

Ukratko, biotehnologija u celini, a posebno Projekat ljudskog genoma (*Human genome project*) ciljaju visoko. Nije ni čudo što oni koji ga brane, nazivaju Projekat ljudskog genoma ekvivalentom slanju čoveka na Mesec. Gde bi drugde mogao da ode uz sve to guranje? Projekat ljudskog genoma je diskurzivno proizveden kao »mali korak za...« Uz takvo poreklo, tu novu granicu, čovekovi otisci stopala su radioaktivni tragovi u gelu; u osvit hominizacije, otisci su napravljeni u vulkanskoj prašini u Leatoli u Etiopiji; u osvit svemirskog doba, beli čovek, delujući kao surogat čovečanstva prošetao je po Mesečevoj prašini. U svim tim tehnonaučnim putopisnim narativima reč je o slobodi, slobodnom svetu, demokratiji i neizbežno, slobodnom tržištu.

Reprezentacija, povratnost, karikatura

Pod označiteljima slobode i demokratije, Nibartova treća karikatura (koja nije ovde prikazana) dovršava karikaturni esejistički katalog mogućih šala pametnog umetnika. Dva starija naučnika belca, u poslovnim odelima, od kojih je jedan isti onaj uspešan tip koji je postigao tehno-humanistički portret čoveka u formi gela za sekvenciranje DNK, stoje ruku uzdignutih iznad glave u znak pobeđe na pozornici

žnad gomile koja navija na političkom skupu. Figure iz gomile mašu crvenim, belim i plavim zastavama na kojima su ispisana imena glasača: DNK, protein, AGTC, RNK, PCR, i svih drugih molekularnih aktera u genomske drami. »Sa 90 odsto dobijenih glasova, to je velika većina« za snabdevanje energijom E-C Aparatus korporacije. Od konkretizovanih entiteta biotehnološke laboratorije šala pravi glasače u demokratiji nauke. Molekuli i procesi – likovi naučnika u produktivnoj drami laboratorije – akteri su iz sve snage. Sedimentirani junaci tehnonaučne virtuoznosti autorizuju svoje trbuhozborce pod parolom slobode i mogućnosti izbora. To je materijalna konstrukcija subjekta, ali ne i edipovska.

Na šaljiv način ironizovana u Nibartovoj karikaturi, ova scena je i genski fetišizam u najdoslovnijem smislu. Literarno, društveno i materijalno tehnološko pokriće za objekte koji govore, upravo kao što su pokazali Šepin (Shapin) i Šefer (Shaffer) u priči o vazdušnoj pumpi Roberta Bojla (Robert Boyle).⁴¹ U kulturi bez kulture, u sprezi sa prirodom bez prirode, objekti govore direktnošću koja jenjava.

Nije novo da se naučne priče povezuju sa demokratijom kao što nisu nova ni povezivanja nauke, genija i umetnosti, ili povezivanja čudnih noćnih rođenja sa muškim naučnim kreacijama. Ali je zapanjujuća međusobna isprepletanost porodice narativa u savremenoj američkoj tehnonaučnoj drami. Nibartova karikatura mora da se tumači u kontekstu naslovne strane časopisa *Sajens* iz 1985. godine, »Američka revolucija«. Na naslovnoj strani su čip i gen koji kao i uvek figurišu u dvostrukoj spirali, a u pozadini crvena, bela i plava boja koje označavaju Novi svetski poredak Inc., prirode koja je »pripravna«⁴² (*enterprised up*), gde slobodno tržište i sloboda implodiraju. To izopačeno polje je tamo gde je »život kao takav, uvek eksperiment«, da parafraziramo vrhovni sud. To je stalna izjava i u marketingu.

Šta rade oglasi u tehnonauci? Da li su oglasi u časopisu *Sajens* važni, i ako jesu, na koji način? Mogu li da učinim da čitanje ovog materijala bude makar blago ironično umesto da veliča genski fetišizam i bude instrumentalizovano u cilju njegovog jačanja? Da li je anksiozni neurotični humor dovoljan da natera trop u otvorenu i razdiru-

41 Steven Shapin i Simon Shaffer, *Leviathan and the Air-Pump: Hobbes, Boyle and the Experimental Life*, Princeton, Princeton University Press, 1985.

42 Marilyn Strathern, *Reproducing the Future*, Routledge, New York 1992, 39.

ću doslovnost? Ko se osim mene nekontrolisano smeje ili plače nad ovim oglasima? Ne znam dovoljno o tome kako dizajneri oglasa u tehnonauci rade, na koji način se stavovi grafičkih umetnika podudaraju ili ne podudaraju sa diskursima naučnika ili korporativnih menadžera, niti kako čitaoci prisvajaju i prerađuju tekst i sliku oglasa. Ali znam da su oglasi više od lepog dizajna i korisnih informacija. Oni su deo vizuelne kulture koja gen-fetiš – i epistemologiju genskog fetišiste – čini toliko produktivnim.

Iako neki od oglasa sadrže značajan broj tehničkih informacija, mislim da se ne može mnogo uraditi ako se ovi oglasi načelno posmatraju kao prodajne strategije. Kompanije koje snabdevaju biološke i inženjerske laboratorije ključnom opremom i proizvodima imaju mnogo efikasnije mehanizme za informisanje i servisiranje klijenata. Prepoznavanje imena kompanije i proizvoda sve je veće, tako da se ne bih zalagala protiv skromnih funkcionalističkih ekonomskih tumačenja takvih oglasa. Primorani da nauče više o potencijalno moćnim alatima, čitaoci dobijaju besplatne telefonske brojeve i kartice za naručivanje kataloga.

Što je još značajnije, čitaoci ovih oglasa osećaju zadovoljstvo u narativima i ilustracijama ovih oglasa, u prepoznavanju priča i slika čiji su deo. Oglašavanje nije samo zvanična umetnost kapitalizma; ono je, takođe, glavni učitelj istorije i teologije u postmodernizmu. Rasprave o istorijskim i književnim kanonima trebalo bi da se vode u studijima grafičkih umetnika u korporacijama, a isto tako i u učionicama. Oglasi se oslanjaju i doprinose narativnim i vizuelnim svetovima koji aktiviraju nesvesne mehanizme koji otvaraju mogućnost za šalu. Šala je znak uspešne interpelacije, shvatanja da smo konstituisani kao subjekti znanja i moći u tim oblastima društvenotehničkog prostora. Ko god da je unutar te šale, nalazi se unutar materijalizovanih narativnih polja tehnonauke gde, po rečima spomenutog Diponovog oglasa, »nastaju bolje stvari za bolji život«. Ti oglasi funkcionišu preko interpelacije, pozivanja publike u priču, a ne preko instrumentalizovanog oblikovanja racionalnog tržišta ili laboratorijskog ponašanja. Takva interpelacija preduslov je svake racionalnosti u epistemologiji ili u drugim sličnim dvostrukim slobodnim tržištima. U Knjizi života kao takvog fetišizam je u svim svojim nijansama do kraja komičan.

Konačno, Nibartove karikature oslanjaju se na komično u sasvim drugačijem smislu od onog »smešnog«. U književnoj analizi komičnog

u drami, »komično« znači pomireno, u harmoniji, sigurno, s poverenjem u ponovno uspostavljanje normalnosti i neprotivrečnosti. Šekspirove (Shakespeare) komedije nisu smešne; pre je reč o tome da se završavaju obnavljanjem normalnosti i harmoničnosti, često u ceremonijama braka gde se suprotnosti izmire. Komično ne priznaje protivrečnosti koje se ne mogu rešiti, bilo kakvu tragediju ili katastrofu koje se ne mogu zalečiti. Komično u tehnonauci umirujuće je upravo na taj način.⁴³ Za one koji bi da nas umire, komično je pravi pristup na kraju hrišćanskog milenijuma.

Napeto i nervozno, moram da završim šaljivo se ponavljajući u komičnoj povratnosti koja obnavlja nekoliko normalnosti. U karikaturi Sidnija Herisa (Sidney Harris) u časopisu *Sajens*, muškarac, belac, istraživač u laboratorijskom mantilu čita naučnici, belkinji, slično odevenoj, okruženoj eksperimentalnim životinjama i opremom: »Evo, ovde u *Postanju*: 'Uze jedno Adamovo rebro i od njega načini ženu.' Kloniranje, nikad nisam za to čuo«,⁴⁴ Žene™ kultivisane iz osteoblasta Muškarca™: to *Postanje* kompulzivno replikuje istoriju spasenja, ponavljajući *saecula saeculorum* »nekoliko reči o reprodukciji potvrđenog lidera u ovom polju«. ⁴⁵

Ilustrujući imploziju informatike i biologije, ovaj iskrivljen biblijski citat dolazi iz oglasa *Logic General Corporation* iz 1989. godine za sistem kopiranja softvera. U prvom planu, ispod logoa Sunce-Zemlja *Logic General Corporationa*, biološki beli zec drži šape na kompjuterskoj tastaturi. Dugouhi glodar je kulturni znak plodnosti, a »razmnožavati se poput zečeva« opšteprihvaćena je jezička figura. No zec *Logic Generala*, brend tehnonaučnog Uskršnjeg Zeke, podseća na test za trudnoću glodara, čuven u istoriji reproduktivne medicine. Gledajući u video emitovan na ekranu, organski zec se suočava sa svojom kompjuterski proizvedenom slikom i gleda svoj sajber-pogled zajedno s čitaocima oglasa. U svom prirodnom elektronskom staništu virtuelni zec je u infrastrukturi koja insistira na svetu kao igri što se igra na nečemu poput šahovske table, ili kartezijske rešetke napravljene od

43 Videti, Sharon Helsel, »The Comic Reason of Herman Kahn« (Ph. D. Dissertation, History of Consciousness Board), University of California and Santa Cruz, 1993.

44 *Science* 251 (1. mart 1991), 1050.

45 *Science* (1. maj 1983): oglas za *Logic General Corporation*.

kvadratnih polja flopi diskova. Diskovi konstituišu jednu vrstu Merkatorove™ projekcije na kraju drugog hrišćanskog milenijuma. Zeka iz replikacijskog testa je igrač u *SimLifeu*. Prisetimo se verzije oglasa za igricu koji nalaže plodnost i umnožavanje: »Dajte život različitim vrstama u *Biološkoj laboratoriji* i prilagodite njihov izgled uz pomoć programa za uređivanje ikonica.«

I zečevi za test na trudnoću i zečevi iz replikacijskog testa u oglasu *Logic Generala* su kiborzi – jedinjenja organskog, tehničkog, mitskog, tekstualnog, ekonomskog i političkog. Oni nas pozivaju, interpeliraju u svet u kojem se ponovo konstituišemo kao tehnonaučni subjekti. Ubačeni smo u matrice tehnonaučnih mapa i možemo ali i ne moramo tamo da se uobličimo. Ipak, s obzirom na to da smo doslovno u materijalno-semiotičkim praksama koje odgovaraju tehničko-mitskim teritorijama laboratorije, imamo malo izbora. Mi prebivamo u tim narativima kao i oni u nama. Figure i priče ovih mesta doslovno nas progone. Reproductivni ulozi u tekstu *Logic General* – a u tropičnom, materijalizujućem delovanju laboratorije – jesu buduće forme života i načini života kako za ono ljudsko tako i za ne-ljudsko. Mapa genoma tiče se kartografija borbe – protiv genskog fetišizma, a za tehnonaučnu korporealizaciju koja se može živeti.

Sa engleskog prevela Tatjana Popović